
Zbornik o Petru Bakuli

Zbornik radova sa znanstvenog skupa *Opus fra Petra Bakule, Mostar*, 17. – 19. svibnja 2012. godine, PAVAO KNEZOVIĆ, MARKO JERKOVIĆ (ur.), Knjižnica Tihi pregaoci (Knjiga 11), Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2013., 664 str.

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, počevši od 2000., svake godine organiziraju znanstveni skup o jednom franjevcu, koji se redovito održava u zavičaju franjevca komu je skup posvećen. Svaki od tih skupova posvećen je pojedinom „tihom pregaocu“, tj. franjevcu koji je ostao izvan fokusa književno-povijesne znanosti, a koji je bitno doprinio razvoju hrvatske kulture i književnosti. Prethodni su skupovi bili posvećeni Pavlu Posiloviću, Tomi Babiću, Petru Kneževiću, Josipu Banovcu, Jeronimu Filipoviću, Luki Vladmiroviću, Petru Krstitelju Bačiću, Stjepanu Zlatoviću, Lovri Šitoviću, Rafaelu Levakoviću, Ivanu Ančiću, Mati Zoričiću. Ovim se projektom Hrvatskih studija tim zaboravljanim zaslužnicima odaje dužna počast, no ujedno se, dakako, i produbljuje poznavanje hrvatske kulture i književnosti.

Zbornik o Petru Bakuli nastao je kao produkt znanstvenog skupa „*Opus fra Petra Bakule*“, održanog u Mostaru od 17. do 19. svibnja 2012. godine te je ujedno 11. knjiga u ediciji „Tihi pregaoci“ Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu. Na 664. stranice predstavljeno je 30 radova autora iz više znanstvenih i sveučilišnih institucija. Osim Bakulina opusa, u Zborniku je tematiziran i njegov život, graditeljske zasluge te njegovi doprinosi unaprjeđenju života Hercegovaca pod turskom vlašću.

U predgovoru urednici prof. dr. sc. Pavao Knezović i dr. sc. Marko Jerković, obojica s Hrvatskih studija u Zagrebu, uvode nas u „priču“ o fra Petru, opisujući ga kao svestrana čovjeka, zrela autora koji prati suvremena znanstvena kretanja te javno angažiranog i poniznog franjevca. Urednici objašnjavaju da znanstveni, pregledni i stručni radovi Zbornika pokrivaju razne aspekte Bakulina rada i djelovanja: književno-povijesni, jezikoslovni, povijesni, filozofski, teološki, sociološki, pedagoški, folkloristički, književnorecepcijski i brojne druge. No naglašavaju da, unatoč tome što su pristigle radove organizirali po kriteriju sličnosti

aspekta kako bi se dobio što cjelovitiji uvid u Bakulin život i djelo, ni ovaj Zbornik ne daje cjelovit uvid u Bakulin opus, upravo zbog slojevitosti i obimnosti Bakuline ostavštine. Knezović i Jerković spominju i žalosnu činjenicu da su partizani 1947. godine na Širokome Brijegu spalili gotovo sva Bakulina djela koja su ostala u rukopisu, a ono što je ostalo sačuvano objavljuju u Zborniku: *Historia Custodiae, Pisme* i sačuvani dio epa *Sveti Pavao apostol*. Na kraju, urednici izražavaju nadanje da će ovaj Zbornik potaknuti znanstvenike na daljnja i opsežnija istraživanja Bakulina lika i djela.

U prvome radu Pavao Knezović donosi kratak pregled fra Petrova života. Fra Petar je rođen u Batinu kod Posušja 24. svibnja 1816. godine. Već sa 14 godina dolazi u franjevački samostan u Kreševu gdje uči čitati i pisati kako bi u rujnu 1833. mogao stupiti u novicijat u tom samostanu. Nakon završene godine kušnje i položenih zavjeta te završene godine retorike, u svibnju 1836. fra Petar odlazi na studij filozofije i teologije u Italiju. U Italiji je i zaređen za svećenika 7. listopada 1839., a po završetku studija general ga reda imenuje profesorom filozofije i teologije u Lucci, gdje s odličnim uspjehom polaže teške ispite (konkurse) iz teologije. U Lucci je tri godine predavao filozofiju i tri i pol godine teologiju. U to vrijeme fra Petar počinje pisati književne radove te kratku povijest bosanske franjevačke provincije *Cenno storico sulla provincia di Bosna* (1846.) i djelo *Osservazioni filosofico-critiche sulla moda e lusso dei giorni ossia franco-italica*. U potonjem je djelu napao toskanskoga vojvodu Karla Ludovika, što je bio razlog fra Petrova progona iz Italije na teritorij Osmanskoga Carstva, odnosno u Hercegovinu.

Odmah poslije povratka u Hercegovinu bio je imenovan učiteljem franjevačkih novaka na Čerigaju, gdje je dvije godine s pitomcima živio vrlo siromašno, često trpeći i glad. Nakon toga bio je jednu godinu župnik u Grabovici, a potom šest godina župnik u Gradničima. Zatim je obnašao službu gvardijana i župnika na Širokom Brijegu, a od 1856. do 1859. bio je župnik u Gorici gdje gradi crkvu sv. Stjepana. Iz Gorice odlazi za župnika u Ružiće, a nakon dvije godine ponovno odlazi u Široki Brijeg, gdje je od 1860. do 1864. lektorom filozofije i teologije. Nakon

toga do smrti 1873. godine služi u Mostaru kao generalni vikar biskupa fra Anđela Kraljevića.

Nakon kratkog opisa fra Petrova životnoga hoda, Knezović se kratko osvrće na njegov opus i ostalo djelovanje. Bakula je 1852. godine otputovao u Rim, gdje je uredio pravni status hercegovačke franjevačke zajednice, a putovao je i mnogo puta proseći po Europi novce za uzdržavanje franjevačkog podmlatka i gradnju škola, samostana, crkava itd. Osim prikupljanjem novčanih sredstava, Bakula je i izravno sudjelovao kao voditelj ili suvoditelj brojnih građevinskih pothvata. Prof. Knezović ponovno navodi žalosnu činjenicu da su partizani 1947. spalili gro fra Petrovih rukopisa, a neke je svoje članke i pjesme objavljivao bez potpisa u talijanskoj periodici, tako da u konačnici ne znamo koliko je obiman i važan bio njegov ukupni opus. Najbolji popis Bakulinih djela, bilo rukopisa bilo tiskanih, ostavio je fra Leo Petrović, koji je konstatirao da njegovih 14 tiskanih djela obaseže 2357 stranica. No Knezović upozorava da Petrović nije imao nabrojenu spomenutu povijest bosanske provincije. Naposljetku autor izdvaja dvije važne karakteristike Bakulina opusa: prilagođenost jezičnog diskursa i jezične forme čitalaštvu te odliku da svako pojedino djelo nosi jasan autorski pečat, pečat bosansko-hercegovačke franjevačke tradicije.

U sljedećem članku naslovljenom „Petar Bakula: epski pjesnik ili kroničar?“ Iva Beljan analizira Bakulina djela, posebice epsko pjesništvo te se promatra s jedne strane Bakulina pripadnost preporodnoj književnoj poetici, a s druge strane pripadnost kroničarskoj i općenito književnoj tradiciji franjevacu Bosne Srebrene.

Zatim slijedi članak „Bakulina trojezičnost“ spomeutog prof. Knezovića. Autor naglašava da Bakula piše uglavnom u duhu romantizma, podjednako kvalitetno na svim trima jezicima kojima se služio: talijanskome, latinskome i hrvatskome. Zadržavajući franjevački način pripovjedaanja, Bakulina su djela prožeta osjećajnošću, živošću pripovjedaanja, puna su novih leksema i fraza iz zavičajnog govora, poslovice, dosjetki, a napose alegorija.

Potom prof. dr. sc. Marko Dragić s Filozofskog fakulteta u Splitu piše o starozavjetnom motivu Sodome i Gomore u Bakulinu Šematizmu, no

spominje taj isti motiv u kontekstu suvremenog pripovijedanja u Hercegovini. Ovaj starozavjetni motiv, koji je snažno utjecao na legende u Hrvata, Bakula iznosi u priči o oholom Gavanu i uništenju njegova imanja, koja je doživjela najstariji zapis već u 15. stoljeću u djelu *Fiore de virtù*. Autor spominje i interpretira i petnaestak suvremenih legendi iste tematike koje se pripovijedaju na području Hercegovačke franjevačke provincije.

U sljedećem članku prof. dr. sc. Drago Župarić s Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Sarajevu prikazuje pjesničko djelo *Hercegovina za devetnaest godina vezirovanja Hali-pašina*. Autor zaključuje da je fra Petar ovim djelom deseteračke epike pokazao zavidan pjesnički talent, pri čemu su mu uzorom bili slavni hrvatski pjesnici Ivan Gundulić i Ivan Mažuranić.

Nakon toga prof. dr. sc. Marija Pehar s Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Zagrebu piše s jezičnoga aspekta o Bakulinu djelu *Prodanje i život Jozipa Patriarke*. U prvome dijelu članka autorica smješta Bakulino djelo u kontekst europske i hrvatske književnosti iste tematike, u drugom dijelu obrađuje formu, razvoj, stil i jezik Bakulina pjevanja, dok se u trećemu, najvažnijemu dijelu bavi sadržajem i porukom toga Bakulina djela.

Na sljedećim stranicama Zbornika prof. dr. sc. Georg Holzer sa Sveučilišta u Beču piše o Bakulinu djelu *Pravo mudroznanje za svakog čovika*. Holzer tvrdi da, iako se djelo ne može okarakterizirati kao ep, ipak aludira na tradiciju junačkoga epa, koja živi u puku kojem se pjesnik obraća, kao i na tradiciju umjetničkoga epa obrazovanog svijeta Zapadne Europe, kojoj je Bakula bez sumnje pripadao.

Istim se Bakulinim djelom bavi dr. sc. Alojzija Tvorčić u sljedećem članku u kojem posebno ističe dvije osobitosti tog djela: jedna je didaktičko-pedagoško-metodička sastavnica, a druga se odnosi na interakciju usmene i pisane književnosti.

U idućemu članku spomenuti Marko Jerković piše o utjecaju Bakuli suvremene, devetnaestostoljetne historiografske paradigme na Bakulu, odnosno na njegov opus. Autor tvrdi da je taj utjecaj velik te je utjecao

kako na Bakulinu epsku poeziju i šematizam, tako i na njegov velik interes za franjevačku arhivsku građu.

Slijedi članak doc. dr. sc. Lucijane Boban i doc. dr. sc. Josipa Grubeše, oboje s Filozofskog fakulteta u Mostaru, u kojem donose sustavan pregled razlika između dvaju izdanja Bakulina Šematizma, splitskog iz 1867. i mostarskog iz 1873. godine. Osim pregleda razlika, kojim se dodatno rasvjetljuje činjenica da je mostarsko izdanje dopunjena, druga verzija istog Šematizma, u radu se donosi i pregled okolnosti tiskanja mostarskoga izdanja.

Irina Budimir u svom članku piše o frazeologiji u Bakulinu djelu *Politika za svakoga čovjeka*. U radu je prikazana posebnost Bakuline frazeologije u pogledu strukture, značenja, unutarfrazemskih i međufrazemskih odnosa. Relativno kratkom članku autorica je priložila opsežan rječnik frazema *Politike*.

Idući je članak također lingvistički. U njemu prof. dr. sc. Diana Stolec s Filozofskoga fakulteta u Rijeci iz jezikoslovnog (a posebno slovopisnoga i pravopisnoga) aspekta analizira Bakulin spjev *Čestiri dila godine – Zima, Pramalitje, Ljeto i Jesen*.

Dr. sc. Anastazija Vlastelić u svome članku analizira funkcije vokativa i vokativnih sintagmi u Bakulinim *Pribogoljubnim bavljenjima za slišati svetu misu*.

Jelena Ostojić s Filozofskoga fakulteta u Mostaru analizira sročne attribute u Bakulinu Šematizmu. U prvome, „teorijskome“ dijelu rada definira pojmove atribuciju i sročni atribut, dok u drugom „praktičnome“ dijelu rada analizira prvo pridjeve, a zatim zamjenice, brojeve, participe i gerundive.

Prof. dr. sc. Katica Krešić također s Filozofskoga fakulteta u Mostaru bavi se sufiksanim tvorbama imenica u Bakulinoj *Politici za svakog čovika*. Na osnovi provjere u suvremenim rječnicima izdvojene imeničke izvedenice uspoređivala je s tvorbom istoznačnica u standardnome hrvatskome jeziku.

Niz relativno kratkih lingvističkih članaka nastavlja *Prilog analizi paremiološkoga blaga fra Petra Bakule* koji potpisuje dr. sc. Maja Opašić s Filozofskoga fakulteta u Rijeci. Autorica je iz strukturnog i semantičkog

aspekta analizirala određene izraze i rečenice koji se mogu okarakterizirati kao poslovice i sentencije.

Lingvistički niz prekida članak doc. dr. sc. Ivica Musića i Mate Penave, filozofa s mostarskoga Filozofskog fakulteta, koji pišu o Bakulinim metafizičkim promišljanjima u djelu *Pravo mudroznanje za svakoga čovika*. Autori zaključuju da se u djelu osim teoloških nalaze i razmatranja iz raznih filozofskih disciplina: metafizička, posebice teodicejska promišljanja, kozmološka teorija te gnoseološke i antroplogijske postavke.

U članku naslovljenom *Svijet pedagoških ideja fra Petra Bakule* prof. dr. sc. Marko Pranić s Hrvatskih studija u Zagrebu zaključuje kako Bakula nije profesionalni pedagog s diplomom te da ne posjeduje sustavna i znanstveno provjerena pedagoška znanja. No, unatoč tome, tvrdi autor, u Bakulinim djelima ima mnogo sadržaja koja su zanimljiva pedagoškoj znanosti, posebice u djelu *Politika za svakoga čovika*.

Nakon toga slijedi članak Borane Morić-Mohorovičić s Filozofskoga fakulteta u Rijeci u kojem analizira jezične konstrukcije savjeta, na morfološkoj, sintatičkoj i leksičkoj razini, u Bakulinjoj *Politici za svakoga čovjeka*.

U idućemu članku fra Ante Marić, franjevac Hercegovačke franjevačke provincije, piše o graditeljskoj djelatnosti fra Petra Bakule. Bakula je vodio izgradnju biskupskoga dvora u Vukodolu, crkve sv. Stjepana u Gorici i crkve sv. apostola Petra i Pavla u Mostaru. Marić naglašava kako na fra Petra Bakulu treba prvenstveno gledati kao na odgojitelja te požrtvovnoga pastoralnog djelatnika i franjevca, a tek onda kao književnika i znanstvenika.

Dr. sc. Jure Beljo i dr. sc. Adrijana Filipović s Agronomskoga i prehrambeno-tehnološkog fakulteta u Mostaru pišu o poljoprivredi i selu u djelima fra Petra Bakule. Autori primjećuju tri kategorije Bakulinih promišljanja i tema o poljoprivredi: fragmente o bogatstvu Hercegovine i uzgoju pojedinih kultura u različitim dijelovima Hercegovine, opis teškoga života kmetova i terora kojemu su podloženi te psihološki opis težaka i odnos drugih društvenih grupacija prema njima.

Dr. sc. Marijana Borić s Odsjeka za povijest prirodnih i matematičkih znanosti HAZU u Zagrebu piše o hrvatskome aritmetičkome udžbeniku

Ambroza Matića iz 1827. godine za gramatičke škole u Bosni. U radu se analizira sadržaj, stil, metodologija, doseg te društveni i kulturni kontekst djela.

U sljedećem članku Rudolf Barišić piše o Petru Bakuli kao piscu *Acta capitularia*. Kao tajnik Kustodije hercegovačkih franjevaca Bakula je vodio protokolarne knjige. Kasnije je mnoge historiografske podatke koje je tu zapisao iskoristio za šematizam iz 1867. godine. U radu se tematiziraju okolnosti u kojima je Bakula pisao *Acta capitularia*, tematika pisanja i metodološki pristup. Na idućih 40 stranica Zbornika nalazi se kritičko izdanje (koje je priredio Barišić) tih Bakulinih zapisa, pod nazivom *Historia Custodiae*.

Zatim spomenuti urednik Zbornika Pavao Knezović na dvije i pol stranice piše o rukopisnoj ostavštini fra Petra Bakule. Autor se ponovno osvrće na činjenicu da su partizani 1947. godine zapalili gotovo sva Bakulina djela u rukopisu.

Slijede Bakulini tekstovi. Prvi je *Različite pjesme*, 5 pjesama iz sačuvane Bakuline rukopisne ostavštine. Naslovi pjesama su: *Rođenja Isusova, pjesma; Obrizanje Isusovo oli Mlado ljeto, pjesma; Na dan Bogojavljenja – Vodokrstja, pjesan; Muka i smrt Isusova, pisma; Isusovo uzkrsnutje i uzašastje, pjesma*. Zatim se donosi sačuvani dio Bakulina epa *Sveti Pavao apostol* na 26 stranica.

Na idućih se desetak stranica nalaze četiri Bakulina dopisa koje je objavljivao u tiskovinama u Hrvatskoj. Naslovi dopisa su: *Slika i molba iz Hercegovine (Zagrebački katolički list, 1862.)*, *Hercegovački poziv Hèrvatom i svim drugim Slavenom (Narodne novine, Zagreb, 1964.)*, *Blaženstvo u Turskoj (Narodni list, Zadar, 1869.)*, *Naš dopis osobiti iz Hercegovine početkom veljače (Narodni list, Zadar, 1871.)*. Sljedećih četrdesetak stranica zauzima Bakulino djelo *Dogovori dva Hercegovca*, koje je bez potpisa i neredovito izlazilo u nastavcima u zadarskome *Narodnom listu* 1871. i 1872. godine. Nakon teksta dolazi popis turcizama i objašnjenja koji je priredio prof. dr. Ekrem Čaušević. Tekstove spomenutih Bakulinih pjesama, epa, dopisa, kao i potonjega djela priredio je Pavao Knezović.

Nakon Bakulinih djela Zbornik zaključuje Marinko Šišak koji na sedam stranica donosi izvješće o spomenutom znanstvenom skupu *Opus fra Petra Bakule*, produkt kojega je, dakle, i sam ovaj Zbornik.

Zbornik je mekano ukoričen. Opremljen je s kazalom imena osoba i mjesta, s nekoliko fotografija pojedinih stranica Bakulinih djela (većinom naslovnica), s nekoliko fotografija crkava koje su obilježile Bakulin život te nekoliko fotografija sa samog Znanstvenog skupa.

Ovaj se Zbornik može preporučiti širokom dijapazonu znanstvenika upravo zbog brojnosti znanstvenih aspekata s kojih se pristupalo Bakulinu opusu, no u mnogim člancima i laicima koji žele upoznati lik i djelo fra Petra Bakule, pročitati nešto lijepo devetnaestostoljetne književnosti i znanstvenih promišljanja, kao i upoznati odnos suvremene znanosti prema opusu ovog „tihog pregaoca“.

ZVONIMIR GLAVAŠ